

BÁTYI ZOLTÁN

Albumhistória

Azt mesélte, három nappal az újesztendő előtt született. Kínok között hozta világra az anyja, de mikor meghallotta, hogyan sír föl a pici lány, már mosolyogva szusszant a világra: be ne írják Ilonkámát a könyvbe! Majd csak elsején. Január elsején. Később öregszik a lelke. Meg aztán január elsején született Petőfi Sándor, a nagy magyar költő és forradalmár is.

A bábaasszony nem ellenkezett. Inkább megfürdette féltő gonddal, fehér gyolcsba csavarta, hosszú, boldog életet kívánt, és húzott egy nagyot az apa, Szűcs Dénes uram házi üstben főtt erős pálinkájából. Hiába, no, hideg volt. Fagyos hó takarta Nagykőrös városát, jégen csúszkált a szél, és újabb vihart ígért a fekete felhőkkel kipárnázott ég.

*

Első kép: Parasztház udvara

Kucsmás paraszt és fejkendő asszonya bámul a kamerába, mögöttük a nádtetőn kövérre hízott a hó. Délceg tartással, fényesre suvickolt csizmában a gazda, bajszára apró gyöngyökbe fagyott a dér. A képen még egy lány is. Divatkalapját hetykén félrecepja, szőke haja könnyen ki tud szökni alóla. Arcán apró mosoly, tavaszt váró, évekre előre álmodó. Hiszi erősen, boldog asszony lesz egyszer. Nyugdíjas állású állami hivatalnok öleli talán, vagy kezeit csokolom, szép kisaszonyos tanárember. És ha vasárnap napnak fénye mossa át a várost, akácillat tölti meg az utcákat, barátnőkkel korzózik majd a főtéren, istentisztelet után cukrászdába indul, ajkán rúzs, körmein piros lakkfesték mutatja: ismeri a pesti divatot.

Nem füttyögnek utána maszatos suhancok, ám róla álmodik a csendőrtiszt. Vasutasok, postások, piacról betérő tanyásgazdák a formás lábairól mesélnék habos sör mellett a Cifrakert asztalainál. Hiszen szép, mint a harmatos alma, szeme gyöngycsillogású, fogainak fehér zománcán szaladgál a fény. Nem is érti, miért kell apja hosszú évek alatt összevásárolt harminchat holdján – miből négy hold szóló, ki ne feledjük – gyakorta hajnaltól görnyedni, miközben tűző nap porzsóli a hátát, zsellér sajnálja: Ilonkám, magának inkább iskola padjában lenne még a helye.

– Ha tanulsz, megfizetem, ha csak férjre vársz, szántón, réten, gyümölcsösben a helyed, madárfütty legyen a zenéd, eresz alatt álmodozni csak szakadó esőben

lássalak – neveli apja. Ki cseléddel egy asztalnál, egy tálból meri az ételt, morcosan emlékszik a nagy háborúra, a világgazdaság válságára, aszályos évekre, és pofont ígér a suhanc zsellérnek, ha Horthy nevét említve nem teszi hozzá: kormányzó úr. Mert a tekintélyen csorba nem eshet, kátyúba futna a világ szekere, ha nem tanulná meg mindenki, a ranglétra melyik fokára ültette sorsa.

Második kép: Hús vizű strand

Kisváros népe szalad a hullámokba, diák fiú fröcsköli a lányt, aki hiszi, nincs szebb Nagykőrös nyaránál. Dehogyan gondol itt hajnali, botorkáló ébredésre, kapára ítélő tanya trágyalés szagára, tehén alól villával kikotort ganéra. Nem emlékszik az apja pofonyjára, a sok kiló rusnya babra, mit kukorica tövébe kellett volna vetni, de megroppant a dereka, pattanásig feszült a lábában minden izom, hányta hát a babot egyetlen gödörbe, mintha minden keservét temetné. Nővérét, bátyjait szereti, öleli, a nagy, kerek világot akkor, jaj, mennyire utálta, vad dühvel, verés elől elszaladt sírva, langyos széllel kergetett felhők mosolyogták.

Karja még mindig sajog, lába még mindig szenved, parasztság emléke nagyon homályos ködbe vész. Strand vizéből a vidám kamaszlány kacéran bámul a fényképező lenscéjébe, karját széttárja, így kiáltja: elmúltam tizennyolc éves, áldjon meg engem az Isten, lesz itt még szebb világ, körmömről, jaj, csak nem kopik le medence hullámaiban a lakk. Este mozi várja, illetudó udvarló kíséri, csak ne lenne olyan unalmas minden szó, mi szájából az utolsó széksorban, kezét simogatva kibuggyan. Karády Katalin bújja bús dalát, azt hallgatja inkább, vagy talán Jávor Pál bodorodó cigarettafüstbe burkolódzó mély fájalmát könnyezi, Istenem, mennyire gyönyörűen kesereg az a szép férfi, amiért olyan nagyon halálos a tavasz.

– Filmsztár is lehetnék, vagy inkább dalénekes? – szalad végig az utcán, szőke haján napfény táncol, a kerthelyiségben vagy húszan éneklnek: Kolozsvár visszatért, honvéd áll a Hargitán.

Harmadik kép: Menyasszonyi ruhában

Miként megkívánta azt a kor divatja, és elvárta Schillinger úr, a fényképész, Ilonkám egy csöppet előre lép, fejét billenti, apró zsámolyon hosszú selyemruha redőit igazgatja a fotográfussegéd. Ilonka mögött vőlegény, fekete öltönyös, fehér kesztyűt markoló hosszú ujjain nem látszik apró remegés. Ilonka kezében rózsából kötött csokor, körmét vörös lakk díszíti, arcán csak piciny szeplő a szomorúság, szemében rebben bánat. Családtól búcsúzó, barátnőket elsirató.

Esküvő elmúlt, oltárhoz vezette Zoltán, szentül megfogadták: csakis együtt, mindig egymásért, jóban, rosszban, mindhalálig. Este lakodalom várja, cigányzenével, csárdással. Pörgetik, ölelik, könnyű borral kínálják, suttogó kérdésre csak suttogva kínál választ: mit számít, hogy az uram nem nagykőrösi? Szülőfa-

luja, Szürte több éve már ismét Magyarország, nincs is oly messze, egy nap alatt elrepíti a vonat. A pörköltet ott is sok hagymával főzik, a disznót szalmával pörzsölik, férjemnek érettségiről állítottak ki hiteles papírt, felsőkereskedelmit végzett, több nyelven beszél, bizony, szavát ruszin, szlovák, német is megérti, és ha tudnák, milyen szépen hegedüli az Akácós utat.

Lobban a fény, jó lesz így, Ilonkám? – nevetgél Schillinger úr, és körbetáncolja a fényképező gépét, talán még varázsigt is mormol, csak sikerüljön minden felvétel. Az ifjú asszony szerelmesen néz urára. Reméli: szép lesz vele az élet, gyereket szül neki, négyet is, ha kéri. Honnan is tudná, két hét sem telik el, férjét azonnali szolgálatra parancsoló SAS-behívó rendeli a kaszárnyába, őt meg háború üldözi végig a világon. Kárpátok tövében rettegi bombázók hangját, tábori le-
vélből kutatja, él-e még a férje, vasútállomás falánál, bombatölcsérben lesi a gránátszilánkot. És hisz tapasztalt tiszt úr szavának: bomba, kétszer, ugyanarra a helyre az égből soha nem zuhan, kedves asszonyom. Katonát szöktet, férje az, ki más is lehetne. Kihalt mezőn pisztollyal lőni tanítják, férje szorítja akkor is kézfejét.

– Csak nyugodtan, Ilonkám, és mindig a célkeresztre figyelj, de előbb kibiztosítani, mert ha nyilas igazoltat, neked kell hátába kerülni. Ne nézd, hogy ember, mert nem is ember, ordas farkasnál is hitványabb gazember mind, tarkóját célozd, a haláltól úgy nem menekülhet – mondja Zoltán, miután éj sötétjében befejezte háborúját, és elásták együtt a fronton megkopott karpaszományos szakaszvezetői ruhát.

Béke is jön később, keservesen zokog, amikor újra földbe verik a határkarókat. Munkácsról menekülve csalják kelepcebe, füléből kitépik csöppnyi aranyát, koldussá teszik. Kárpátok közé szorult éjszakában, zsúfolt vonatról lelékdösve azt sem tudja, orosz szoldát, kirgiz, tatár, ukrán katona, vagy melléjük csapódó magyar martalóc zsebében landolt a zsákmány.

Schillinger úr, esküvő napján ilyen csúf jövőre dehogy gondol. Hosszú, boldog házasesetet kíván, vidám szavakat duruzsol. Ilonka a naptárra néz: január 6-a, szombat, Krisztus után 1944 évvel, ő meg éppen 22 éves, ennyi páros szám mi más is jelenthet, mint tengernyi szerencsét? Majd Schillinger urat dicséri, fotográfus úr, a maga műtermét akár a nagy Budapesten is elirigyelnék – suhogtak szép szavai. Schillinger úr hálás, az ajtóig kíséri, kézfeje koppant ajtó félfáján, amikor integetve köszön el az ifjú pártól. Szereti Ilonkát, szereti Nagykőröst.

– Fatornyú templomát vajon látom-e még? – kérdezi a marhavagonban, amikor pár hónap múlva fülébe sügták: Schillinger úr, úgy mondják, munkára visznek, Németországba, talán lengyel földre, messzire, ahonnan nem ér vissza soha levél. De maga legalább fényképeiben él tovább. Foto: Schillinger, domborodik rajta a nyomás, én is őriztem ilyet a falon.

Negyedik kép: Gyereket ölel már

Kerekarcú, szőke anyuka lett, egyszer elvetélt, tizenkét évig várta, hogy utód is szülessen. Gombszemű, kajla fülű, görbelábú, fehér cipőben. Ott áll már előtte, selypítve csacsogja: anyuszi. Ki emlékszik már a háború zajára? Ki emlékszik fürdőkádra, karórára, öblítős vécére rácsodálkozó orosz katonára, rettegett városparancsnokságra, ahová, mikor híre ment orosz tudásának, berendelték az urát.

– Tolmács leszel magyar, hadifogságtól tudásod megment – lötytyintette elé a vodkával telt poharat egy őrnagy. Zoltán berúgott, fejében szikrázott minden gondolat. És este, mikor hazaért, konyhaasztal mellett törték a fejüket: akkor most csajkarendszert hoz a szovjet, vagy a kommunisták pártjától remélhető a szebb jövő. Mert hogy az orosz innen ki nem megy, arra akár mérget is vehetünk a sarki patikában – forgott a világ az urával. Ezért inkább utóbbit hitték, úgy hallották, olyan szépen szólt a munkáskórus, meg aztán földet, munkát ígért minden plakát. Amuri partizánok hőstetteit hallva párttagkönyvet kért, pirosat. Élni csak kell, apám, ne nézzen már rám ilyen vad szigorral – mentegetőzött családi asztal mellett, örült, hogy gőzölgő tyúklevés párája eltakarja arcát. Majd szétvetette a düh, amikor tagrevízió kizárták súlyos bűne miatt: száját rúzsozza, körmét lakkozza, kalapot is hord, hogyan lesz ilyen asszonyból osztályharcos kommunista?

– A kurva anyád – kiabálta a párttitkár arcába –, szar világ az, ahol rúzstól, lakktól retteg a párt.

Maga is megijedt: ilyen ocsmány szavak hogyan szöktek ki a száján. Zoltán csitította: bajuk lehet. Zoltán tapasztalta, bajuk is lett. Nem a lakk miatt, nem a rúzs miatt. Aki maszek gyárában szolgálta a burzsujt, itt tovább nem maradhat – húzták ki a széket férje alól, amikor a Schwind és társánál kitérdelt nadrágban megjelent államosítani a munkáshatalom, csepeli esztergályos közölte: babkonzervet a hülye is tud üvegbe gyömöszölni. Városparancsnok nem védte, elment már rég, kósza hírből tudták, Berlin ostrománál találta fejbe egy puskaagolyó.

Mire alkotmányt adott a dolgozó népnek a párt, már Szeged utcáival barátok voltak. Híres város ez, jobb lesz itt az élet – könnyököltek a tiszai rakpart korlátjára, fényképezkedtek a múzeum lépcsői előtt, ámulva csodálták az árvíz után emelt palotasort, a színház ezernyi díszét, kóstolták bográcásban főtt hálnak vöröslő levét a Rudolf téri halászcárdában. Amikor meg a Mars téri piacra indultak (Marx ez mán, úgy köll ezt mondani – súgta a kofa, szemét lesütve) tojásra, tejre, káposztára alkudozni, csak lopva lesték a híres-hírhedt Csillag börtön magas bástyafalát.

Esténként mérték a kilométert – Nagykőrös nincs is olyan messze, Szürtére (vagy már Sztrumkova, Zakarpatszkoje oblaszty?), te jó isten, oda egy darabig biztos nem mehetünk. A sugárútra néző lakásban viszont tágas a fürdőszoba, és a vécéig sem kell végigbotorkálni a függőfolyosón. Megszokták a várost, mint a bolt előtti sorban állást, a május elsejei jelszavakat, konzervgyár lecsóságát.

De nem szokták meg a házkutatást tartó, könyvek között turkáló ávos üvöltését:

– És ez a hegedű kié, csak nem ebbe rejtették a dollárokat?

– Ezt nem lehet tovább túrni – kiabálta Ilonka, amikor '56 októberében emberekkel telt meg az utca, és belvárosból üvöltve hozták a hírt: győzött a forradalom, de megölték Svarcz Lajos kendergyári munkást.

– És az uram, róla tudnak valamit?

– Ott megy a menetben, jelszavakat dalol, Ilonkám, maga csak a gyereket etesse, lesz itt még szebb világ – kiabálták az utcáról, hangjuk nevetve kapaszkodott a második emeleti ablakpárkányba.

– Ilonkám, megjött a szebb világ, itt vannak az enszes katonák – ugrott egy szomszéd az ablakhoz november negyedikén. De nem látott ő enszest, csak házra meredő ágyúcsövet, mögötte tankból kukucskáló orosz katonát.

– Gyorsan a gyereket a konyhába, asztal alá tedd a mózeskosarat – sikította urának, minden ujján remegett a vörös lakk.

– De ki emlékszik már ilyenre? – bámult bele a fényképezőgépbé a szegedi rókusai templom melletti, piacra vezető, kis utcában, amikor olyan meleg nyarat küldött '58 augusztusa. És ki mer emlékezni, amikor az újság is megírta: népellenes bűnök miatt halálra ítélték, nyomban ki is végezték Nagy Imre miniszterelnököt.

Ötödik kép: Gyár udvarán

Asszonyok, álljanak már végre össze, nincs nekem időm egész nap itten szarakodni. Ilonkám, dobja el gyorsan azt a nyüves cigarettát, fényképen csak ne bodorodjon már a füst. Így jó lesz, a nyersáru csoport összes dolgozója, a Micsurin brigád minden tagja egyetlen fotográfián, ezt tesszük majd az 1973-as év brigádnaplójába. Ej, de kár, hogy nem színes, Ilonkám, vörös lakk szép ujjain nem fog világítani.

Ilonka hátát raktárépületnek veti, épület mögött szemétdomb alatt erjed a szégyellni való selejt. Asztalán parancsban állnak az új tervszámok, minőségi előírások, utasítások. Mázsaházban vitatkozó, földszagú parasztemberek, káromkodás szaladgál a falakig, a gyári úton targonca sikong, az irodaházban három műszakra osztják az álmot, a gyümölcskonyhán gumicsizmában szenved a láb, de az Angyal kalandjait adja a tévé, nincs akkora pofon, ami összekócolná a talán még Jávor Pálnál is szebb Roger Moore haját. A hentesek csak ritkán lopják a húst, és lesz itt még szebb világ, dögöljön a ló, de kívárvuk.

Órabér, brigádverseny, felajánlás és élüzem. Ilonka kezében cigaretta, fapados Kossuth, mert nincs is annál jobb a méregerős kávé mellé. Vasárnap meg csirkepaprikás lesz nokedlivel, jönnek Tecáék Félegyházáról, apus előveszi a hegedűt, Akácós út, ha végig megyek rajtad én. A keresztlány, Sári gyereke szépen nő, lefogadná: vasutas lesz az is, mint mindenki más a Szabó családban. Dinit,

a bátyját, pedig milyen erős ember volt, hány száz szekeret megpakolt, és még jajszót is keveset ejtett, amikor jászolhoz kötözve, veréssel terelték be a téeszbe, elvitte valami tüdőbetegség. Ambrusra, ráktól elsorvadt kisebb bátyjára már a felesége sem emlékszik, fényképe üveges szekrényben sárgul, mellette, lehajtott fejfel, porcelán betyár markolja komoran porcelán állát.

– És új tévét is vettünk részletre, porszívó kéne, hallja, milyen szépen pörög a mosógép – magyarázza a gangon szomszédasszonyának. Nejlon otthonkában politizál, amikor udvari lakásokból felhőkig szökik a krumpli paprikás hagymás illata. Kádár Jánost is dicséri, pedig tíz éve szembe köpte volna. Legjobb a sok szar között, golyófejű Rákosi után akár még szeretni is lehetne, mondaná, de már megtanulta, lehet bármilyen nagyszájú asszony, a fék rászerezhető az ő nyelvére is.

Hatodik kép: Nagyfiával, panelházak előtt

Nagyra nőtt a kölyök, orra, mint anyámé volt, szegényt, már nyolc éve a sír betonfödele takarja – bámul a durcás kamaszra, ujjával, lakkozott körmével túr dús hajába, így jó lesz, apus, kattintsd már azt a gépet. Fiát, egyetlen gyereket persze, hogy nagyon imádja. Mert neki sikerül majd, és akkor doktor fia lesz, gyerekorvos, nőgyógyász, finomkezű sebész. Vagy talán feltaláló, házakat tervező mérnök, de leginkább jogász? Hogy ez mennyit tud történelemtől, koronás királyokról, és még verseket is ír – tombol mellében a büszkeség. Már csak az érettségi sikerüljön, aztán meg az egyetemet kell kibírni, meg a konzervgyár nyári szezonjának hosszított műszakjait. Minden fillér számít, nem nyaralunk a nyáron.

– Mikor is nyaraltunk? – néz át házak teteje fölött, csuklójával törli ki szeméből a könnyet.

Egyetlenegyszer, szakszervezeti beutalóval, Almádban. Negyvennégy éves elmúlt, amikor először látta a Balatont, az ötvenedik születésnap ünnepére se emlékszik, amikor még mindig a parton vett lángosról, meg az üdülőben rendezett lepényevős, zsákban futós családi versenyről mesél. És nem érzi a lábait, pedig térdből zibbadnak csupán. De érzi a hátát, mintha beszakadna. Egy ponton szúr, ott bizony erős a nyomás. Asszonyom, a szív nem fáj, tudományosan is bizonyított tény – mondták az orvosok, ideg az, ami tépi.

Pedig mi baja lehet? Szép panelban laknak, negyedik emeleten, balról talán a huszonhatodik ablak, a lift is csak ritkán romlik el, a falon papírból a tapéta, szőnyegpadló simogatja a talpát, és ha nagyon akarná, talán még autót is vehetne. Na, nem Trabantot, legyen inkább Wartburg, úgy mesélik, legfeljebb öt évet kell várni rá, lapoz tovább a Nők Lapjában, és szabásmintából, színezett fotóból próbálja megfejteni, mégis milyen ruhában járhatnak a német, az olasz, a francia asszonyok.

Hetedik kép: Kezében unoka

Szőke, gombszemű, nevetős. Mama – kiabál a tata fényképezőgépre. Mama – szaladgálnak a hangok. Hát van ennél szebb? – öleli Csabikát, nyom kölyökarcára cuppanós csókot. Majd szuszogva lépked az előszobában, postásnak nyitja az ajtót. Zsebbe dugja nyugdíját, nem számolja, miért csapnák be? Meg egyébként is: szóra sem érdemes. Hogy több mint harminc év után ennyit szán rá az állam?

Elintézi egy káromkodással. Ebből ugyan nem vesz sarokházat, de ebédre nincs gondja, vacsorát is találhat bőséggel, és ha a fia új kabátra vágyik, vagy a menyé Jugóban kapható bordűrös anyagra, a vaskazettában csak lesz valami tartalék, nehogy már a fiatal házások költsék kevéske pénzüket.

– Majd ha szebb világ jön – motyogja, rádiós vitából próbálja megfejteni, mit is jelent az, hogy nincs gond, a szocializmus biztos alapokon épül tovább, meg egyébként is, glasznosztj van, meg peresztrojka, és Gorbacsov elvtárs a nagy Szovjetunió élén, kéretik tehát nem felnagyítani a válságjeleket.

– Hazudnak – igazít szókére festett hajfürtjein, és szemüveg mögül lesi, hogyan pattogzik körméről a piros lakk zománca.

Nyolcadik kép: Nem készült el soha

Csak vékonyka távirat, fagyban hozzák, a résnyre nyitott ajtón egy pillanat alatt bevágtat a hideg a lépcsőházból. A postás int, köszöni, de most nem fogad el borralót.

– Mély gyásszal értesítünk, hogy nővéred, Teri meghalt – bontja ki Zoltán a borítékot, könnyezve vigasztalja: ne sírj Ilonkám, az élet ilyen.

Nem sír. Könnyeit elnyeli. Konyhába indul, kezében cigaretta füstöl, remeg a kávé pohár. És akkor rászakad a világ, egy hördüléssel robban ki tüdejéből minden levegő. A mentős azt mondja, nem érzett semmit, Ilonka néninek tulajdonképpen szép halála volt. Szívroham. Gyorsan, fájdalommentesen öl.

Talán a hír miatt?

Talán a szív miatt?

Talán.

Anyám volt. Édesanyám. Új, műanyag kártyás személyi igazolványom hátlapja is őrzi emlékét – anyja születési neve/Mother's name: Szűcs Ilona. Vagy mint mondta, ha jókedvében kiszaladt száján a nevetés: szépreményű Szűcs Ilonka. Élt 65 évet. És három letagadott napot. Fényképalbumában összeragadtak a képek, piros lakkú körmeivel már nem fejtí szét soha.